

Kulturminner for alle

– Hvordan kan vi gjøre museer tilgjengelige for mennesker med funksjonsnedsettelse?

Skal mennesker som har funksjonsnedsettelse kunne besøke museer og severdigheter? Er krav om å verne bygninger på grunn av antikvarisk verdi viktigere enn å gjøre dem tilgjengelige for mennesker med funksjonsnedsettelse? Hvordan skal man håndtere kravene om universell utforming? Hva er godt nok? Har ergoterapeuter kompetanse til å gjøre museer og severdigheter tilgjengelige for mennesker med funksjonsnedsettelse og i så fall, hvilken?

AV: ROGER AAGAARD, RIKKE LØVMO, INGUNN O. STENE, SOLVEIG M. TISTHAMAR, CAROLINE R. TVEITEN, SOLVEIG DALE OG SISSEL HORGHAGEN

Kulturvern og tilgjengelighet

Våren 2010 gjennomførte vi en vurdering av tilgjengelighet på museer og severdigheter i Trondheim. Prosjektet var et samarbeid mellom Høgskolen i Sør-Trøndelag, Trondheim kommune, Visit- Trondheim. Vi kartla tilgjengelighet i forhold til bevegelse, syn, hørsel og miljø. Resultatene fra kartleggingen ble publisert som piktogrammer i *Trondheimsguiden*, som er Trondheim kommunes turistbrosjyre. Piktogrammene vil gjøre det enklere for mennesker med funksjonshemming å planlegge besøk på museer, da en kan se i Trondheimsguiden hvilke plasser som er universelt utformet.

Vi håper også at vi med dette prosjektet kan oppmuntre andre ergoterapeutstudenter til å gjøre tilsvarende prosjekt. Dette er en konstruktiv måte å bidra til økt tilgjengelighet på for mennesker som har en funksjonshemming samtidig som vi får profilert vår fagkunnskap på en positiv og tydelig måte. I denne artikkelen vil vi beskrive hvordan vi gikk fram og hvilket resultat vi oppnådde.

Nasjonale standarder for turistnæringen

I 2006 ble det initiert en komité som skulle lage nasjonale standarder for turistnæringen (Deltasenteret, Sosial- og Helsedirektoratet, 2008). I 2008 var standarden for tilgjengelige reiselivsmål ferdigstilt og her stilles det krav til tilgjengelighet for fire brukerkategorier som er; bevegelsehemmede, synshemmet, hørselshemmet og mennesker med astma- og allergi, men kravene vil også kunne bidra

til bedre tilgjengelighet for alle (Norsk Standard, 2008). Universell utforming er et politisk satsningsområde i Norge og er blant annet beskrevet i Plan og Bygningsloven (2009). I januar 2009 utga regjeringen *Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven*. Loven konkretiserer hvordan man skal hindre diskriminering av mennesker med en funksjonshemming med fokus på tilgjengelighet (Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven 2009). Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet har som mål at Norge skal være universelt utformet innen 2025 (Regjeringen, 2009).

16 kommuner, deriblant Trondheim kommune, ble utnevnt som pilotkommuner i universell utforming av Miljøverndepartementet i 2005 (Trondheim kommune, 2008). Som pilotkommune har Trondheim jobbet systematisk med universell utforming som strategi for å skape god tilgjengelighet i lokalsamfunnet. Trondheim kommune og Visit Trondheim A/S ønsker å bidra til at Trondheim med omegn utvikler seg til en by som er universelt utformet.

Universell utforming

Universell utforming er utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassning og en spesiell utforming (Aslaksen, et. al., 1997:5). Begrepet står for en strategi der planlegging av utforming av produkter og omgivelser fører til et inkluderende samfunn med likestil-

Roger Aagaard er ergoterapeut og jobber ved et bofellesskap i Trondheim kommune.

Rikke Løvmo er ergoterapeut og studerer master i funksjonshemming og Samfunn på NTNU.

Ingunn Orvik Stene er ergoterapeut og jobber på et bofellesskap i Trondheim kommune.

Solveig Marie Tisthamar er ergoterapeut og jobber på et bofellesskap i Stryn kommune.

Caroline Røbekk Tveiten er ergoterapeut og studerer ved Auckland University of Technology, New Zealand.

faglig

ling og deltakelse for alle (Miljøverndepartementet 2007). Hensikten med universell utforming er å oppnå et mer inkluderende samfunn, ved å bedre tilgjengeligheten for personer med nedsatt funksjonsevne (Lid, 2009).

Danford (2003) har gjennomført en studie om universell utforming og mennesker med og uten syn-, hørsel- og bevegelseshemming og testet om de syv prinsippene om universell utforming (Se figur 1) har effekt. Bakgrunn for studiet er økt interesse for hvordan man kan gjøre omgivelsene mer tilgjengelige og likeverdige for alle.

Resultatene støtter påstanden om at bruk av universell utforming og de syv prinsippene gir mer tilgjengelige bygg og i tillegg likeverdige bruk for alle (Danford, 2003).

Iwarsson & Ståhl (2003) har gjennomført en studie der de har analysert ukklarheter og overlappingen som skjer i bruken av begrepene tilgjengelighet, brukbarhet og universell utforming. De har utarbeidet mer klare og konsise definisjoner av disse begrepene. Begrepene beskriver sammenhengen mellom person og omgivelser. Arbeidet som Iwarsson & Ståhl (2003) har gjort, kan anvendes til å utvikle konsis forskning og er et viktig bidrag som første steg i samfunnsplanleggingen.

Mens tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne kan oppnås gjennom spesielle løsninger, forutsetter universell utforming at hovedløsningen skal imøtekomme alle brukerbehov (Dale 2009). Tilgjengelighet kan altså oppnås uten den likestillingsdimensjonen som ligger i universell utforming (Lid, 2009). Et eksempel på tilgjengelighet kan være at det finnes en særløsning for en bestemt gruppe av brukere. Dette kan eksempelvis være at rullestolbrukere blir henvist til en egen inngang hvor døren må åpnes av bygningens personale. På et museum som er universelt utformet vil de samme brukerne komme seg inn og rundt på egen hånd.

Kulturminner

Når vi skulle vurdere tilgjengelighet i museer og severdigheter, måtte vi se på Kulturminnelovens bestemmelser, for å finne ut hva lovverket sier om endringer av verneverdige bygninger. Flere av våre museer og severdigheter er gamle bygninger. I loven om kulturminner satt 9. juni 1978, gis det myndighet til å fatte vedtak etter loven, blant annet hos Riksantikvaren. I denne loven står det at kulturminner og kulturmiljø skal vernes både som en del av vår kultur-

arv og identitet. I tillegg skal de vernes som et varig grunnlag for både nålevende og framtidige generasjoners opplevelse og selvforståelse. Loven deler kulturminnene opp i kulturhistoriske eller arkitektoniske minner (Nygård 2008). Sørmoen

Syv prinsipper for universell utforming

1. Like muligheter for bruk
2. Fleksibel i bruk
3. Enkel i bruk
4. Informasjonen skal være forståelig
5. Toleranse for feil
6. Lav fysisk anstrengelse
7. Størrelse og plass for tilgang og bruk (Andersen, 2003)

Figur 1: 7 prinsipper for universell utforming. Danford, 2003

(2009) har, i samarbeid med eksperter innen kulturminnefeltet og Nordisk ministerråd, utgitt en rapport som viser forskjellige eksempler på løsninger og tanker rundt tilgjengelighet til kulturminner i Norden. Et sentralt syn her er at mennesket avgjør hva som skal bli sett på som kulturminner, altså hvilke steder og bygninger som skal bevares for framtiden. Sørmoen (2009) presiserer derfor at kulturminnene får mening kun i kontakt med mennesker og av den grunn er fokus på tilgjengelighet nødvendig. Videre stiller Sørmoen (2009) spørsmål om hvor langt vi kan gå for å gjøre kulturminner tilgjengelig uten å ødelegge dem.

Beskrivelse av brukerkategorier

I vår vurdering forholdt vi oss til disse fire brukergruppene. Vi er klar over at dette ikke innbefatter alle mennesker med ulike funksjonshemminger, men vi valgte å forholde oss til den nasjonale komiteen sine brukergrupper (Norsk Standard, 2008). Med *bevegelseshemmede* menes mennesker med behov for forflyttningshjelpemidler som foreksempel rullestol eller rullator (Heneide, Grytli, & Høyland, 2001) samt mennesker som har manglende eller nedsatt mobilitet i armer og hender. For denne gruppen handler det om å unngå kanter og trinnforskjeller. Rom må være utformet på en slik måte at det er plass til rullestol. Med *synshemmede* menes mennesker som i større eller mindre grad har problemer med å orientere seg ved bruk av synet. Blinde og svaksynte i forskjellig grad kommer under denne kategorien. Med *hørselshemmede* menes mennesker som i større eller mindre grad har problemer med å orientere seg ved bruk av hørselen. Døve og personer med nedsatt hørsel kommer under denne kategorien. Disse er opptatt av god skilting og god belysning for å kunne orientere seg. Den siste kategorien er *miljøhemmede*, det vil si mennesker med astma- og eller allergiplager. Innvendig klima og miljø er sentralt for denne brukergruppen (Heneide, Grytli, & Høyland, 2001).

Aktivitet, person og omgivelser

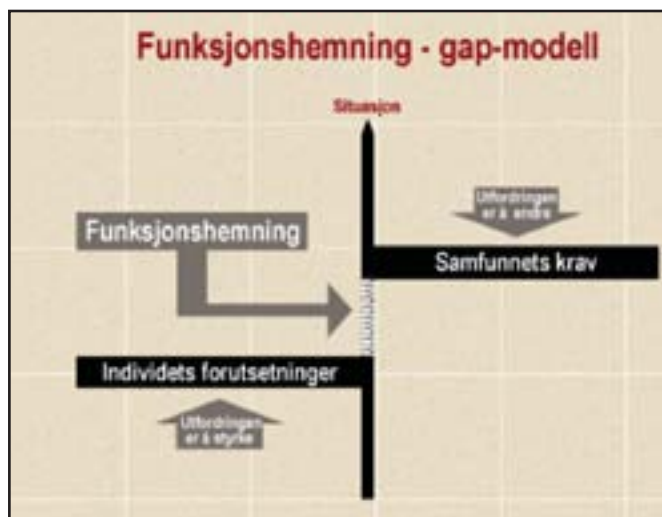
Som ergoterapeuter har vi kompetanse på sammenhenger mellom aktivitet, person og omgivelser (Kielhofner, 2008). Vi kan ved vår fagkompetanse tydeliggjøre hvordan omgivelser kan fremme eller hemme deltagelse. Om-

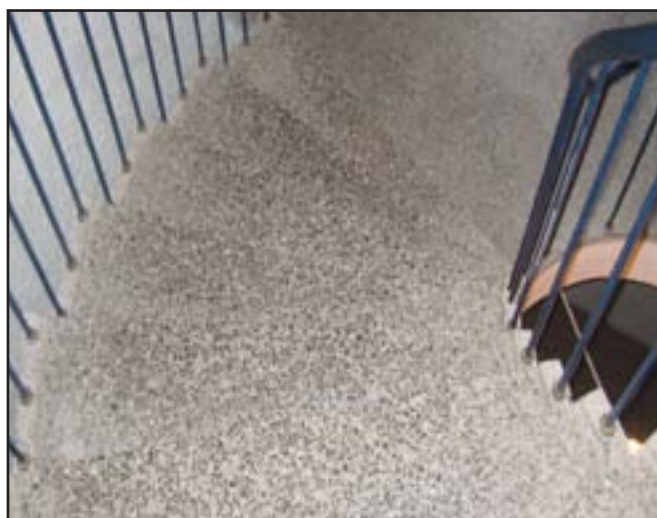
Sissel Horghagen er førstelektor ved Høgskolen i Sør-Trøndelag

Solveig Dale er ergoterapeutspecialist i folkehelse. Hun arbeider i Trondheim kommune.

Figur 2: GAP-modellen (St. meld. nr. 40, 2002-2003).

Trapp uten markører.

givelsene kan oppfordre til deltakelse eller stille for høye krav til en persons forutsetninger og skape barrierer. Et museum som er utformet eller tilrettelagt på en hensiktsmessig måte, vil kunne sikre at flere får tilgang og med dette gi økt deltagelse. Et annet museum kan ha barrierer i form av for eksempel trapper eller terskler, som kan hindre tilgjengelighet for bevegelseshemmede.

GAP-modellen (St.meld. nr. 40, 2002-2003) viser gapet mellom individets forutsetninger og samfunnets utforming og krav til funksjon. Gapet viser hvordan funksjonshemminger oppstår. Ved å gjøre justeringer ved både individet og samfunnet kan funksjonshemmingen bli mindre eller elimineres. Utfordringen består i å styrke individet og endre samfunnet. I denne sammenheng består utfordringene i å gjøre kulturminner mer tilgjengelige, noe som igjen kan styrke individets forutsetninger for deltagelse (Law, 2002). Et eksempel kan være å fjerne tepper, som kan være allergifremkallende, og gjøre severdigheten mer tilgjengelig for allergikere. Ut i fra dette kan vi si at det er mulig å oppnå universell utforming i større eller mindre grad ved å minske eller fjerne gapet som representerer funksjonshemming. GAP-modellen (se figur 2) demonstrerer hvordan en funksjonshemming oppstår, men også hva som skal til for økt tilgjengelighet og deltagelse.

Ergoterapi og folkehelse

Ergoterapeuter står sentralt i arbeidet med å fremme den norske folkehelsen. Med folkehelse menes det arbeidet som i hovedsak foregår på samfunns- og gruppenivå i et helsefremmende perspektiv (NETF, 2010).

Deltakelse (Law, 2002, Vik, Lilja & Nygård, 2007) er et viktig aspekt med tanke på folkehelse. Universell utforming vil bidra til god funksjonalitet av de miljømessige faktorer (Dale 2009). Gjennom funksjonelle omgivelser som innbyr til deltagelse og aktivitet fremmes mestring og aktivitet for flere brukergrupper. Universell utforming har et folkehelseperspektiv med vekt på deltagelse i et inkluderende miljø. Å kunne delta på lik linje med andre, og å mestre omgivelsene og bruke dem vil kunne ha helsegevinst (Dale, 2009).

Ergoterapeuter kan under samfunnsplanlegging bidra

med kunnskap i forhold til ulike brukeres behov, for eksempel under planarbeid av publikumsrettede bygninger. Lik rett til deltagelse forutsetter at alle grupper av mennesker har tilgjengelighet til de samme arenaer i samfunnet. Dette innebærer tilgang til kunnskap og opplevelse, og her inngår også kulturarven. Ergoterapeuter arbeider med å fremme helse, aktivitet og deltagelse hos befolkningen generelt (NETF, 2008a). I forhold til universell utforming er kompetansen til en ergoterapeut blant annet å gi råd om hvordan man tilrettelegger nye og eksisterende bygg og uteområder, informere om aktuelle hjelpemidler og finne kreative løsninger. Et sentralt mål innen ergoterapi er et samfunn hvor alle kan delta på egne premisser (NETF, 2008b). Dette samsvarer med den sentrale Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (2009).

Ved oppføring av nye bygg bør universell utforming inkluderes allerede i planleggingsfasen (Heneide, et al., 2001). Det er mer utfordrende å gjennomføre endringsarbeid for tilgjengelighet i allerede eksisterende bygninger. Utfordringen blir større om bygningene er verneverdige eller fredede. Dette gjelder først og fremst kulturminner og museer. Disse byggene kan være bygd i en tid der det ikke var fokus på tilgjengelighet for alle (Nygård, 2008). For å få disse bygningene universelt utformet må man være kreativ og løsningsorientert. Estetikken bør også vektlegges ved tilrettelegging av verneverdige bygg (Heneide, et al., 2001)

Med vårt prosjekt ønsker vi å øke mennesker med funksjonshemmings tilgjengelighet til museer og severdigheter gjennom en systematisk kartlegging og vurdering. Vi håper at resultatene fra kartleggingsarbeidet vil kunne gi kunnskap til hvert enkelt museum/severdighet om hvilke endringer som er nødvendig for økt tilgjengelighet. Ut i fra vårt fokus på universell utforming, deltagelse og tilgjengelighet i forhold til kulturminner har vi kommet fram til følgende problemstilling: *Hvordan kan vi gjøre museer og severdigheter tilgjengelige for mennesker med funksjonsnedsettelse?*

Metode

Metoden for dette arbeidet har vært kartleggingen av til-

Mangel på markør på glassflater.

gjengelig i 26 museer i Trondheim. Utvalget av antall museer ble bestemt ut i fra *Trondheimsguiden*. Det er gjort litteratursøk i forskningsbaserte databaser i forhold til universell utforming og kulturminner. Litteratur er også hentet fra aktuelt lovverk, bøker, stortingsmeldinger og artikler. Det at vi har vært en gruppe har ført til at det å diskutere og tolke resultater har blitt en rik prosess.

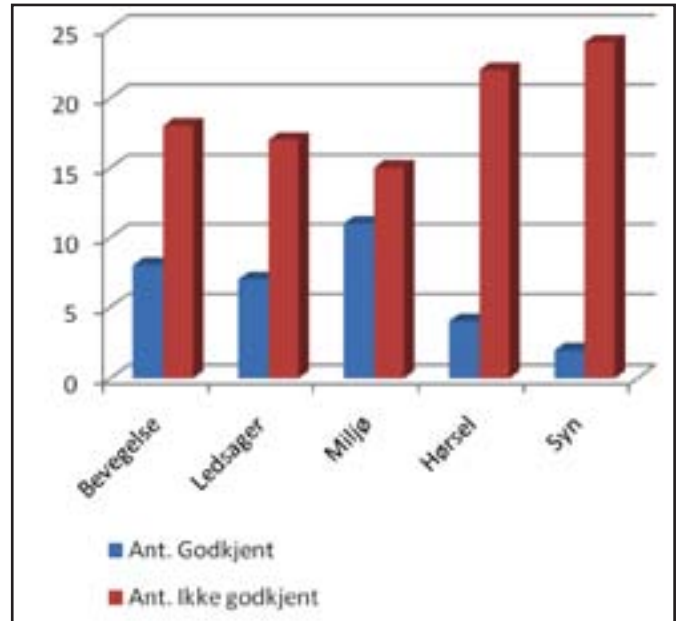
Kartleggingsverktøyet vi har anvendt er utarbeidet ved bruk av tekniske forskrifter fra veilederen «Bygg for alle» (Statens bygningstekniske etat og Husbanken, 2004) og prosjekteringsverktøyet «Universell utforming – publikumsbygg» (Trondheim kommune, 2009). Ved tidligere studentarbeid med kartlegging av hoteller ble et liknende kartleggingsverktøy brukt. Dette har vært til inspirasjon for oss i utvikling av et egnet verktøy.

For å gjennomføre kartleggingen ble de aktuelle severdighetene/museene besøkt. Underveis på besøkene brukte vi kartleggingsverktøyet til å vurdere om de ulike byggene var tilstrekkelig tilrettelagt. Det ble tatt bilder og gjort diverse målinger som dokumentasjon. For å sikre kvalitet på kartleggingen inviterte vi ulike brukerorganisasjoner, Norges Blindforbund, Norges Handikapforbund, Norges Astma- og Allergiforbund og Hørselshemmedes Landsforbund, til å være med når vi skulle vurdere de ulike museene. På denne måten fikk vi en bedre forståelse av deres utfordringer. På bakgrunn av kartleggingen ble det gitt forslag til endringer som må gjennomføres for å øke tilgjengeligheten slik at museet/severdigheten får piktogrammer i *Trondheimsguiden* i 2011.

Resultatet av kartleggingen ble bearbeidet og vurdert i forhold til bevegelse, hørsel, syn og miljø. Det var mulig å få til sammen fire piktogram. Dersom noen ikke fikk godkjent, la vi ved anbefalinger om hva de kunne rette på for å få tildelt piktogram.

Resultat

Vi vil her presentere selve kartleggingsverktøyet som vi

Tabell 1

utarbeidet, resultatet av vurderingen og noe om de tilbakemeldingene som vi ga. Kartleggingsverktøyet var ikke en del av oppdraget, men viste seg å være sentralt i prosjektet. Ved slutten av prosjektet hadde vi en presentasjon av resultatet for oppdragsgivere, brukerorganisasjoner og representanter fra de ulike stedene vi har besøkt.

Kartleggingsverktøy

Kartleggingsverktøyet er basert på tekniske forskrifter (Statens Bygningstekniske Etat & Husbanken (2004) og til «Universell utforming – publikumsbygg» (Trondheim kommune 2009). På bakgrunn av oppdragets omfang var det nødvendig å velge de punktene som vi så på som viktige i forhold til tilgjengelighet for hver brukergruppe. Kartleggingsverktøyet består totalt av 26 punkter, hvor 17 av disse er merket med en stjerne, som må være godkjent for å kunne få piktogram innen de forskjellige kategoriene. Det er flere punkter som omhandler bevegelse og syn, enn det er for hørsel og miljø, da det etter vår vurdering er mer utfordrende å tilrettelegge for fremkommelighet i forhold til bevegelse. Da det kan føre til større inngrep i verneverdige bygg. Et eksempel på dette kan være montering av heis.

Resultater av kartleggingsbesøk

Etter å ha kartlagt 26 museer og severdigheter bearbeidet vi resultatene (se tabell 1). Denne tabellen viser hvor mange som har blitt godkjent under de forskjellige kategoriene. Under bearbeidelsesprosessen oppsto det utfordringer i forhold til enkelte punkter i kartleggingsverktøyet. Flere av stedene vi besøkte var tilgjengelige, men hadde stigning på ramper og terskelavfasninger som ikke tilfredstilte kravene. Vi bestemte oss derfor for å anvende et nytt piktogram: Bygningen er tilgjengelig for bevegelseshemmede med ledsager. Vi måtte stadig gjøre våre egne tolkninger av bestemmelsene, for eksempel ved hvor lang etterklangstid vi skulle akseptere. Vi sendte tilbakemelding til de ulike stedene vi besøkte med forslag til utbedringer

Skilt.

som kan gjøres. Det ble gitt en tidsfrist for når utbedringene skulle være gjennomført for at de skulle få flere piktogram i «Trondheimsguiden».

Forklaring til tabeller

Tabell 1 viser resultatene av kartleggingen, og utslaget for hver kategori. Man ser at miljø kom best ut. Det som trakk ned ved miljø var punktet om røykfritt inngangsparti. For å få dette punktet godkjent må man fjerne askebegeger og sette opp piktogram om røykfritt inngangsparti. Altså en relativt enkel prosess. Kategorien hørsel kom dårlig ut av kartleggingen. Dette skyldes i stor grad mangel på skrankeslynge og teleslyngeanlegg i bygningen. Som tidligere nevnt, delte vi kategorien bevegelse opp i to. I tabellen står bevegelse for selvstendig forflytning i bygningen, mens ledsager står for forflytning ved hjelp av ledsager. Under disse kategoriene var det i hovedsak mangel på heis som ga negativt utslag. For å sette opp en heis i et verneverdig bygg må man ha tillatelse av riksantikvaren. Samtidig er dette en kostnadskrevende prosess. Kategorien syn kom dårligst ut. Her var det kun små og kostnadslave endringer som måtte til for å få godkjent. Eksempler på dette er mangel på markører av store glassflater og trappe-trinn (se bilde 1 og 2).

Diskusjon

I denne delen diskuteres utfordringer vi har møtt på i løpet av arbeidet. Vi har systematisert disse utfordringene inn i tre tema: Refleksjon knyttet til resultat, universell utforming og vern av museum/severdigheter og hva er godt nok.

Refleksjon knyttet til resultat av kartlegging

Resultatet av kartleggingen viser at et flertall av museum og severdigheter i Trondheim er dårlig tilrettelagt. I følge Gap modellen tilsier dette at samfunnets krav ikke samsvarer med individets forutsetninger. Her kunne gapet ha blitt redusert ved å fjerne eller utbedre de barrierene som

	Bevegelse	Ledsager	Miljø	Hørsel	Syn
Ant. godkjent	8	7	11	4	2
Ant. Ikke godkjent	18	17	15	22	24

Tabell 2

vi har funnet. Kartleggingen har vist at punkter som går under syn og hørsel kommer dårlig ut i forhold til tilgjengelighet. Dette er punkter som er lett å gjøre noe med. Det medfører relative lave kostnader å installere en skrankeslynge i forhold til for eksempel en rampe eller en heis. Hvorfor er disse punktene nedprioritert? Er det på grunn av bygningens verneverdi og fokus på å bevare dens opprinnelighet? Eller er det mangel på kunnskap om brukernes behov? Holdninger og mangel på kunnskap hos ansatte og de som forvalter kulturminner, kan være vesentlig i forhold til hvorvidt severdigheter og museum er tilgjengelig. Et eksempel på dette er holdninger vi møtte under kartlegging av et museum. Inngangspartiet var utilgjengelig for bevegelseshemmede. Ved spørsmål om hva de selv tenkte om dette inngangspartiet, svarte den ansatte at dette ikke var noe problem for de hadde aldri besøk av bevegelseshemmede. Slik vi ser det er det en grunn til dette.

Ved flere anledninger har vi støtt på barrierer vi tror kan skyldes mangel på kunnskap. Et eksempel på dette er to museer hvor det var bygd helt nye handikoptolett uten tilstrekkelig snusirkel for bevegelseshemmede i rullestol. Dette kan skyldes plassmangel, men i det ene tilfelle var det uhensiktsmessig plassering av toalettet som utgjorde for liten snusirkel. Rommet var i utgangspunktet stort nok til å kunne innfri kravene til snusirkel. Dette viser at mangel på kunnskap under utbedring, kan føre til større kostnader i neste omgang.

Endringer kan være kostnadskrevende og i dette ligger mange utfordringer for de som eier museene. Noen museer er drevet av frivillige og har ofte ikke de midlene som må til for å gjøre lokalene universelt utformet. Dette henvises det til i Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (2009). Men det påpekes i § 9 i denne loven at både offentlig og privat virksomhet har en plikt til å sikre universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjon. Dette kan kun fravikes hvis det medfører en uforholdsmessig byrde for virksomheten.

Universell utforming og vern av museum/severdighet

Å kartlegge universell utforming i museer og severdigheter har vært faglig spennende og utfordrende. Vi har møtt på mange dilemma spesielt med tanke på at de fleste av disse byggene er verneverdige, noen også fredet. Dette setter begrensninger på hva som kan utbedres. Vårt arbeid var å sette fokus på universell utforming gjennom kartlegging og arbeide med å gi forslag til utbedringer for å gjøre severdighetene mest mulig tilgjengelig.

De som forvalter kulturminner er opptatt av å ta vare på kulturarven slik at flest mulig skal få ta del i den, samtidig er de opptatt av å bevare den. Dette skaper motsetninger

faglig

mellom publikum som ønsker tilgjengelighet, og forvaltere av kulturminner med verneinteresser. Fra et brukerperspektiv kan det være vanskelig å forstå at å bevare en terskel betyr mer enn at tilgjengeligheten ivaretas. På den andre siden kan personer med verneinteresser se på bevaring av bygningens struktur som viktig for å ivareta kulturminnet, og som en kilde til kunnskap om fortiden. Kan dette allikevel forenes? Ved å montere en terskeleliminator bevares den eksisterende terskelen og eliminatoren er en reversibel løsning.

Med den nye loven om antidiskriminering er det større sannsynlighet for at tilgjengeligheten ivaretas. Man diskriminerer om man ikke tar hensyn til alle. Samtidig har vi kulturminneloven som beskytter vernede bygg. I dette ligger det motsetninger. Sørmoen (2009) skriver at kulturminnene kun får mening i kontakt med mennesker. Det er vesentlig at tilgjengeligheten økes, men hvor langt kan man gå for å tilrettelegge uten å ødelegge museene og severdighetene? Det vi har sett er at hvert museum må sees hver for seg og at muligheten for å oppnå gode løsninger vil variere. Det er derfor viktig å arbeide for å finne gode løsninger som imøtekommer alle parter, og tilrettelegge for at tilgjengeligheten økes og samtidig ta hensyn til det bevaringsmessige.

Gjennom vårt arbeid har vi sett både gode og dårlige løsninger. Flere av de eldste byggene vi besøkte hadde særløsninger, bygget var tilgjengelig, men var ikke universelt utformet. Vi observerte at rullestolbrukere måtte anvende annen inngang enn hovedinngangen (Se bilde 3). Dette er, slik vi ser det, en uverdlig måte å entre et publikumsbygg på. Det er likevel positivt at man har tilgang, når alternativet ville vært utilgjengelighet. På et av museene vi besøkte observerte vi et godt eksempel i et verneverdig bygg. Her hadde de flyttet hovedinngangen og laget en universelt utformet inngang der alle hadde tilgang. Her ble det verneverdige bevart, samtidig som løsningen som ble valgt tilfredsstillte krav for universell utforming. Inngangspartiet gjenspeiler vår tid, og står i kontrast til den eldre arkitekturen.

Dempet belysning var en annen faktor vi så under våre befaringer. Begrunnelsen for denne belysningen var alt fra bevaringsmessige – til stemningsskapende årsaker. Dette vil være utfordrende for at en synshemmet skal kunne orientere seg. Det samme gjelder skilting av kunstverk, hvor skiltene var små og diskre. Dette var ønskelig for ikke å trekke oppmerksomheten vekk fra kunstverket, men det ga dårlig lesbarhet. Dette er eksempler på hvordan omgivelsene kan hemme deltagelse (Kielhofner, 2008).

Hva er godt nok?

Under kartleggingsprosessen diskuterte vi ofte hva som skulle til for å tilfredsstillte krav om tilgjengelighet. Vi måtte sette en grense på hva som var godt nok og hvor strenge vi skulle være i forhold til reglementet. Underveis i kartleggingen opplevde vi at mange museum/severdigheter hadde prøvd å finne løsninger for å skape bedre tilgjengelighet. Disse løsningene fulgte ikke alltid forskriftene, men byggets struktur tillot ikke større inngrep. Dette var for eksempel innvendige ramper som var litt for bratte. Dette

løste vi ved å anvende piktogram for ledsager. Dette piktogrammet viste seg å løse en del av dilemmaene vi hadde med hvem som skulle få piktogram og ikke. En annen grunn til at vi valgte å ta i bruk dette piktogrammet var for å synliggjøre for bevegelseshemmede at de har mulighet for å komme seg frem med hjelp. Dette kan være med på å fremme deltagelse. Vi avdekket flere dilemma som vi ikke klarte å løse: For et menneske med dårlig hørsel kan tepper i rom gi bedre lyd kvalitet, mens for en astmatiker kan tepper føre til dårligere inn klima.

Refleksjon

I dagens samfunn fokuseres det på å bryte ned barrierer for funksjonshemmede slik at de kan delta i samfunnet på lik linje med andre. Begrepet universell utforming henviser ikke bare til tilgjengelighet, men tilgjengelighet på en likestilt og verdig måte. Den nye diskriminering og tilgjengelighetsloven er et steg videre for å sikre de funksjonshemmedes rettigheter til likestilt deltagelse i det offentlige rom. Kartleggingen av museer og severdigheter i Trondheim har vist at det finnes mange barrierer å overkomme for funksjonshemmede. Mange av disse barrierene er det relativt enkelt å bygge ned. Hva er da grunnen til at dette ikke har blitt gjort? Det kan se ut som de som forvalter disse kulturminnene ikke sitter inne med nok kunnskap om de funksjonshemmedes behov. At mange severdigheter og museer er verneverdige og fredede bygninger kan i mange tilfeller gjøre arbeidet mye vanskeligere. Dette

PIKTOGRAMMENE:

Brukbart for rullestolbrukere og andre bevegelseshemmede

Brukbart for rullestolbrukere og andre bevegelseshemmede

Brukbart for personer med astma og allergi

Brukbart for synshemmede

Brukbart for hørselshemmede

gjelder spesielt der det er behov for store inngrep i bygningene. Her ser vi en verdikonflikt med vernemyndighetene med Kulturminneloven(2009) på den ene siden og Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven(2009) på den andre siden. Konflikten oppstår når verneverdier settes opp i mot tilgjengelighet.

Slik vi ser det er det mye som trengs å gjøres for at museer/severdigheter i Trondheim skal bli tilgjengelig for funksjonshemmede mennesker. Vi mener det kreves tverrfaglig kompetanse og samarbeid mellom de ulike instansene. Dette er en tidkrevende prosess og man kan støte på motstridende interesser og holdninger. Men gjennom denne prosessen har vi lært at mange situasjoner kan løses med både kreativitet, estetikk og vern. Dersom noen ønsker mer detaljerte opplysninger om kartleggingsverktøyene, så ta gjerne kontakt med oss.

Referanser

- Andersen, R. R. (2003) Universell utforming – utopi eller realitet? De sju prinsippene for universell utforming. I: *Universell utforming over alt!*, R. Røed Andersen & S. Bergh. Sosial- og helsedirektoratet s. 11-25
- Aslaksen, F. Bergh, S. Bringa, O. & Heggem, E. (1997): *Universell utforming. Planlegging og design for alle*. Statens råd for funksjonshemmede.
- Dale, S. (2003). *Universell utforming - et bidrag i folkehelsearbeid. Ergoterapeuten*.
- Dale, S. (2009) Implementering av universell utforming i en norsk kommune. Master of Public Health, MPH 2009:2.
- Danford, G. S. (2003) Universal Design. People with Vision, Hearing, and Mobility Impairments Evaluate a Modell Building.

Aging and the sence

- Deltasenteret & Sosial- og Helsedirektoratet (2008) Årsmelding 2007. Deltasenteret og Sosial- og Helsedirektoratet.
- Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (2009).[Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.lovdatab.no/all/tl-20080620-042-0.html#10> [lest 20.01.10].
- Heneide, C. S., Grytli, E. & Høyland, K (2001): *Ingen hindring. Tilgjengelighet for funksjonshemmede til vår felles kulturarv*. SINTEF Bygg og Miljø, Trondheim.
- Iwarsson, S. & Ståhl, A. (2003) Accessibility, usability and universal design-positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, 2003; vol. 25, no.2, 59-66
- Kielhofner, G. (2008) *A Modell of Human Occupation*. Theory and application. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins
- Kulturminneloven (2009) § 2. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.lovdatab.no/all/nl-19780609-050.html> [lest 01.03.10].
- Law, M. (2002). Participation in the occupations of everyday life. *The American Journal of Occupational Therapy*, 56, 640-649
- Lid, I. M. (2009). *FORMakademisk*, Vol 2, Nr 1 (2009).
- Miljødepartementet(2007) *Universell utforming. Begrepsavklaring. Miljøverndepartementet*.
- Miljøverndepartementet (2009) *Universell utforming som kommunal strategi*. Erfaringer og resultater fra pilotkommunesatsingen 2005-2008. Oslo
- Norsk Ergoterapeutforbund (2008a) [Internett] Arbeidsområder. Tilgjengelig fra: <http://netf.no/Netf/Fag-og-yrkesutoevelse/Yrkesutoevelse/Arbeidsomraader>. [lest 20.01.10].
- Norsk Ergoterapeutforbund (2008b) [Internett] Folkehelse. Tilgjengelig fra: <http://netf.no/Netf/Fag-og-yrkesutoevelse/Fagomraader/Folkehelse> [lest 20.01.10].
- Norsk Ergoterapiforbund. (2010). Hentet Februar 2010 fra

<http://www.netf.no/Netf/Fag-og-yrkesutoevelse/Fagomraader/Folkehelse>

- Norsk Standard (2008) Tilgjengelige reiselivsmål - Krav som grunnlag for merkeordning. NS11010:2008
- Nygaard, L. L. (2008) *Hva er konsekvensene av universell utforming for vår verneverdige kulturarv? Et casestudie om endringer av et fredet kulturminne*. Masteroppgave.Arktitektur- og designhøgskolen i Oslo, Institutt for form, teori og historie. Plan og bygningsloven (2009) [Internett]
- Regjeringen (2009) Norge universelt utformet 2025. Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Statens Bygningstekniske Etat & Husbanken (2004) *Bygg for alle. Temaveiledning om universell utforming av byggverk og uteområder*. Statens Bygningstekniske Etat & Husbanken, Oslo . St.meld. nr. 8 (1998-99) Om handlingsplan for funksjonshemmede 1998-2001. Deltaking og likestilling. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.
- St.meld. nr. 40 (2002 – 2003) *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med ned-satt funksjonsevne*. Oslo: Sosialdepartementet.
- Sørmoen, O. (2009) Accessibility to cultural heritage. Nordic perspective. [Elektronisk versjon]. *TemaNord* 2009:572.
- Trondheim kommune (2008) Arbeid med universell utforming 2005 – 2008. Trondheim.
- Trondheim kommune (2009) Universell utforming – publikumsbygg. Et prosjekteringsverktøy. Trondheim.
- Vik, K., Lilja, M., & Nygård, L. (2007). The influence of the environment on participation subsequent to rehabilitation as experienced by elderly people. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*. 14, 86-95